

TEREZA MATĚJČKOVÁ, *HEGELOVA FENOMENOLOGIE SVĚTA*

Oikoymenh, 2018, 373 s.

TOMÁŠ KORDA

Ústav politologie FF UK, Praha, Česká republika, t.korda@seznam.cz

RECENZE

Kniha Terezy Matějčkové, *Hegelova fenomenologie světa*, je skutečným příspěvkem do současného hegelovského bádání. Přináší totiž neotřelý náhled na Hegelovu *Fenomenologii ducha*. Jak lze z názvu knihy vytušit, autorka chce prokázat, že Hegel rozhodně nepodcenil význam a důležitost pojmu světa, jak se mnozí z myslitelů, včetně Jana Patočky, domnívají.

Matějčková nečte *Fenomenologii* jako prolegomenu k filosofii jakožto vědě (Hegelově *Vědě o logice*), nýbrž vychází ze svébytnosti *Fenomenologie ducha*, již interpretuje jako cestu, na které její hlavní protagonista – vědomí – sestupuje do světa a učí se být ve světě doma. Ústřední předpoklad Matějčkové totiž zní, že vědomí není původně ve světě, nýbrž upadá v sobě samém. Tento anti-existencialistický osten dává čtenáři tušit, že svět a vztah vědomí k světu bude mít u Hegela jiný význam, než jaký by asi očekával.

Čtenář se přirozeně bude chtít autorky zeptat, co je to *vědomí*, o kterém Hegel celou dobu mluví a které figuruje i v původním názvu jeho knihy („Věda o zkušenosti vědomí“). Na tuto otázku Matějčková odpovídá zcela konkrétně: i ty, čtenáři, jsi to vědomí, o jehož zkušenosti se ve *Fenomenologii* dočítáš, také ty se spolupodílíš na zkušenosti, kterou vědomí podstupuje. Podle autorky je *Fenomenologie* psána tak, aby každý mohl zaujmout perspektivu vědomí a po jeho vzoru na sobě učinit zkušenost. S každou prodělanou zkušeností se vědomí přetváří do nové podoby a rovněž tak předmět, k němuž se vědomí vztahuje, získává nové a nové obrysy, a nakonec se stává předmětem, jemuž běžně říkáme svět.

Člověk si intuitivně myslí, že jednoduše žije ve světě a že ten je něčím samozřejmým, skoro až daným, něčím, do čeho se prostě narodil. Zpravidla však nedomýšlí, co to obnáší žít ve světě, či spíše co všechno je již předpokládáno, jaké pojmy musí být stanoveny (např. pojem síly, života, práce, sebevědomí a uznání, apod.), aby na tyto pojmy mohl pojem světa navázat a z nich vyplynout. Matějčková proto zdůrazňuje, že vědomí původně není ve světě, nýbrž musí do světa vejít, či spíše se znovu a znovu nechávat světem vzdělávat.

Konkrétně to znamená, že se vědomí musí nechat nároky a výzvami světa oslovit a svým způsobem světu podlehnout, či se přímo podvolit. Musí se naučit, jak svět funguje, a nechat se jím vychovat. Jen tak se může ve světě pohybovat svobodně. Proces, který vědomí podstupuje, lze zhruba přirovnat k učení se (cizí) řeči. Teprve když se člověk řeč naučí, pochopí a osvojí si její pravidla, může se v ní začít svobodně vyjadřovat. *Fenomenologie*

čtenáře učí, jak se pohybovat ve světě (doslova jako ryba ve vodě), jak být ve světě *doma* neboli jak svět *absolvovat*. Použijeme-li termín *odcizení* pro bytí (člověka) mimo sebe v jinakosti, pak *Fenomenologie* učí přijímat a snášet odcizení, učí člověka být u sebe v odcizení, které život (ve světě) přináší. Přesně v duchu Kafkova aforismu: ve svém boji proti světu, sekunduj světu.

Naznačeným způsobem četby *Fenomenologie* se Matějčková staví kriticky vůči té filozofické tradici, která nejen co do svého obsahu, ale již z hlediska své formy, stylu, dikce a tónu ukazuje světu, jaký by měl být, a promítá do něho svá měřítká a hodnoty. Autorka svou interpretací také kritizuje tu filozofickou tradici, která na svět každodennosti, jakožto na svět průměrných či podprůměrných lidí, zanevřela a v duchu předsokratické filosofie řeší otázky bytí a světa v izolaci od právě probíhajícího společenského dění.

Toto polemické ostří *Fenomenologie*, které Matějčková svou četbou vybrousila, je využito napříč celou její knihou. Žádná podoba vědomí není vykreslena izolovaně, tedy pouze z Hegelova textu, ale je pokaždé uváděna do souvislosti s pozdějšími filozofickými debatami, a to nejen v rámci Hegelovského bádání. Například v kapitole „Samostatnost a nesamostatnost sebevědomí, panství a rabství“ je jedním z ústředních pojmů *smrt* a následně *práce*. Nejenže Matějčková uvádí postřehy a interpretace badatelů, kteří tuto pasáž *Fenomenologie ducha* zajímavě komentovali, ale navíc ukazuje, jak byl pojem smrti či práce diskutován pozdějšími filosofiemi. Matějčková zpravidla poté ukazuje, proč je Hegelovo pojetí toho či onoho fenoménu stále živé a že má v dialogu se současnějšími mysliteli dosud co říci.

Například u pojmu smrti Matějčková nevynechává Heideggerovo pojetí, ale v polemice s ním zdůrazňuje, že pro Hegela se význam smrti neomezuje na toho, koho se smrt bezprostředně týká, protože neopominutelný a snad ještě podstatnější význam má smrt jako *jev* pro druhé. Uváděním centrálních pojmů Hegelovy *Fenomenologie* do dialogu s pozdějšími mysliteli autorka Hegela podle mne celkem úspěšně aktualizuje.

Knihou *Hegelova fenomenologie světa* tedy rozhodně neposkytuje podrobný rozbor textu, odstavce po odstavci, ale spíše čtenáři nabízí celkový náhled na to, o čem *Fenomenologie ducha* vlastně je. Matějčková zdařile drží perspektivu celku a nezabředává do akademické vivisekce textu. Lze ji proto samozřejmě napadnout, že její rozbor některých nehegelovských myslitelů není tak důkladný, jak by si odborníci na dané téma přáli, či že některé kapitoly *Fenomenologie ducha* nejsou vykresleny dopodrobna. To je však podle mého soudu nutná daň, kterou Matějčková platí za to, že ji nikdo, ani žádný laik nemůže osočit z toho, že by mu srozumitelně nepředstavila Hegelovu *Fenomenologii ducha*. Autorka v různých kontextech ukazuje, že hlavním Hegelovým motivem je nechat se světem – a zvláště pak světem obyčejné každodennosti – vychovávat.

Z hlediska této „výchovy“ či „školy života“ klade Matějčková velký důraz na Hegelovy termíny *odpuštění*, *sebezbavení se*, *vyprázdnění se*, *učinění se věcí*. Všechny tyto pojmy odkazují k tomu, že vzdělání neznamena toliko kvantitativní nárůst vědění, jako spíše zbavení se vědění, které tváří v tvář světu neobstává a ukazuje se být věděním předsudečným a neodpovídajícím skutečnosti a výzvám, kterým člověk právě čelí.

V této souvislosti si dovoluji dát za příklad dobrého vojáka Švejka, na kterém se dobře ukazuje, co to znamená vstoupit do světa a nechat se světem každodennosti vzdělat. Jak

známo, Haškův Švejk rakouské vojenské oficíry dovádí k šílenství, avšak otázka zní proč, proč jsou vyváděni z míry slabomyslným jedincem. Hegelova odpověď, domnívám se, by spočívala v tom, že si nikdo z rozhořčených důstojníků vlastně nemyslí, že Švejk je slabomyslný, ale spíše se domnívají, že jde o provokatéra, lstivého vtipálka, který si z nich dělá legraci. Proto jsou tolik rozzlobeni. Kdyby však Švejkovu slaboduchost čili tento jev vzali vážně, potom by se oprostili od svého dosavadního vědění, že Švejk „o sobě“ je vlastně duševně zdravý člověk, který je jen zesměšňuje. Kdyby se tedy důstojníci nechali Švejkovou slabomyslností vzdělat, učinili by tak na tomto jevu zkušenost a došli by k závěru, že „Švejk je slabomyslný“, a rázem by je tak přestal rozčilovat.

Příklad rakouských oficírů dobře odhaluje neochotu člověka nechat se světem každodennosti vzdělat. Upozorňuje na nevoli člověka zbavit se svých pojmů a představ, které přestaly odpovídat skutečnosti. Tento příklad tedy dobře dokládá výchozí tezi Matějčkové, že vědomí původně není ve světě, ale ulpívá na svém vědění a upadá tak v sobě samém. Z knihy *Hegelova fenomenologie světa* proto vyplývá, jak náročné je vyšplhat se až na vrchol aktuálního dění, žít přítomným okamžikem a být takřikajíc na výši doby a neoktrojovat nynějšímu světu své představy převzaté ze včerejška, které už ztratily kontakt se dnešním světem.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
